

LEDARE

Säkerhetsrådet

Tanken på försvaret som särintresse lever kvar

Bo Hugemark om att den militära krisen i Östersjöområdet kanske aldrig kommer – men om den gör det måste vi ha dragit slutsatserna av den bristande beredskapen vi ser nu. frivarld.se/sakerhetsradet

Det är demokrati

”
Ebba Busch om att Löfven finner hennes retorik farlig för demokratin. expressen.se



Björn Olsen. Foto: Pontus Lundahl/TT

Podd

”Fel coronastrategi – från början till slut”

Enligt Björn Olsen, överläkare och professor i infektionssjukdomar vid Uppsala universitet och Akademiska sjukhuset, har den svenska strategin varit misslyckad från början till slut. Ledarsidan Ivar Arpi ställer frågorna. Lyssna i Acast eller Itunes.

Gäst | Coronakommissionen

Hans Bergström: Kommissionen är ingen åldringsvårdsutredning



Fokus för coronakommissionen måste vara organisation och beslutsprocesser hos de centrala statsmakterna. Den allra viktigaste frågan att besvara är denna: *Vilken information fick statsministern när och vad gjorde han då?*

Nu uttalar sig även borgerliga partiledare som om de med regeringen var på väg att tillägga en utredning om den svenska åldringsvården. En sådan kanske kan vara motiverad. Men det är inte vården som förklarar att Sverige nu har elva gånger högre dödsfrekvens i covid-19 än Norge, åtta gånger högre än Finland och fem gånger högre än Danmark. Andelen äldre bland de avlidna är ungefär densamma i de nordiska länder; detta virus slår hårt mot gamla.

Att antalet döda är så mycket högre i Sverige beror på den allmänna smittspridningen. Den är väsentligen en följd av hur hotet möttes tidigt i de olika länderna. Sverige avviker strukturellt i ett avseende: tätheten i boendet i vissa förorter efter den dramatiska invandringsvägen. Men differensen i utfall mot våra nordiska grannländer är så stor att den i huvudsak måste förklaras med skillnader i statsmakternas sätt att agera – snabbt, tidigt och kraftfullt i våra grannländer, annorlunda i Sverige.

Inför ett virus vars egenskaper var ökända valde svenska Folkhälsomyndigheten bort försiktighetslinjen. Svenskarna fick rådet inför sportlovet att de gott kunde resa utomlands. Vid hemkomsten fick de den bestämda rekommendationen att genast återgå till jobb och skola, även om någon familjemedlem var sjuk. Bland politiker var Moderaternas skolföreträdare Kristina Axén Olin den enda som kritiserade rådet. Det har sedan visat sig att viruset är som mest smittsamt just innan symptom uppträder.

Starkt smittbärande gym fick hålla öppet. Regeringen dröjde till 29 mars med att sänka storleken på folksamlingar från 500 till 50, och till 1 april med att införa besöksförbud i åldringsvården. Fortfarande fanns inte tester ens för personal i åldringsvården, och man höll fast vid det felaktiga antagandet att den som inte visade symptom heller inte kunde bära smittan.

Inga råd om ansiktsskydd gavs, ens för åldringsvården. Fortfarande, i mitten av juni, vägrar Folkhälsomyndigheten att rekommendera ansiktsskydd, trots att det är ovedersägligt belagt att smittan kraftfullt begränsas när alla bär mask (se 23 forskare och läkare på Aftonbladet Debatt 13/6). FHM har ännu inte presterat en enda undersökning med ett representativt urval av stockholmare av den allmänna förekomsten av antikroppar, trots att tillgång till nämnaren – antal som haft

smittan – är en förutsättning för att kunna beräkna dödsfrekvensen för covid-19. Intresset för att göra sådana antikroppstest skingrades så snart de inte tycktes belägga myndighetens antagande att Stockholm var på väg att uppnå flockimmunitet.

En sak att klargöra för coronakommissionen är givetvis vad som styr denna högrisklinje från Folkhälsomyndigheten. Sverige är historiskt sett känt för stenhårda begränsningar av smittsamma sjukdomar. Vad betydde det att det gamla Smittskyddsinstitutet, som bar den kulturen, avskaffades 2014? Vilka paradigmer, fokusområden och kompetenser har dominerat på nya Folkhälsoinstitutet? Vad har man där gjort för att få in fristående akademiska impulser och reducera den ständiga risken för grupptänkande?

Den mest centrala frågan för coronakommissionen gäller dock regeringen och statsministern. Som Förvaltningsutredningen gjorde tydligt för nu 37 år sedan, SOU 1983:39, bygger den svenska författningen inte på maktindelning utan på principen om *folksuveränitet*. Den förverkligas via en demokratisk styrningskedja. Folket väljer en riksdag. Ur riksdagen utgår en regering. ”Regeringen styr riket. Den är ansvarig inför riksdagen.” (Regeringsformen 1 kap, 6§). ”Under regeringen lyder Justitiekanslern och andra statliga förvaltningsmyndigheter som inte (...) är myndigheter under riksdagen.” (RF 12 kap, 1§)

Så snart vi rör oss bort från enskilda fall, över till policybeslut, är regeringen fullt ansvarig för sina myndigheter. Det gäller förstärkt särskilt i en fråga med så omfattande samhällskonsekvenser som hanteringen av en pandemi. Myndigheterna lyder under regeringen, och i regeringen är statsministern centralpersonen.

Kriskommissionen efter tsunamin 2004 var extremt tydlig med detta ansvarsförhållande. I sin slutrapport, SOU 2005:104, fastslog kommissionen, ledd av Johan Hirschfeldt och Per Molander, följande: ”Statsministern är chef för Regeringskansliet. Statsministern är också chef för Statsrådsberedningen. Förvaltningsärenden som gäller Regeringskansliet handläggs av Statsrådsberedningen (...) Ansvaret för Regeringskansliets organisation, och därmed för närvaron eller frånvaron av en krisorganisation, liksom för dess struktur, ligger mot denna bakgrund i praktiken på statsministern. Någon delegering från statsministern av detta ansvar för frågan är inte möjlig, eftersom den till sin natur gäller hela Regeringskansliet. Några oständigheter som skulle motivera en annan bedömning av var ansvaret ligger finns enligt kommissionens uppfattning inte. Väljer man



De regerar och har ansvar. Foto: Andes Wiklund/TT

att fördela ansvaret efter ansvarsprincipen blir resultatet detsamma; den som har ansvar för en verksamhet under normala förhållanden – i detta fall statsministern – har det även under kris och katastrof.”

Delfrågor att undersöka är uppenbara. Vilket uppdrag till Folkhälsomyndigheten gav regeringen genom sitt senaste regleringsbrev? Vilken information om covid-19 kom under december-februari från vår ambassad i Beijing och från WHO? När och hur informerades statsministern om coronahotet? Vilka initiativ tog statsministern tidigt för att förhöra sig om FHM:s arbete och för att skaffa sig ett bredare inflöde av bedömningar? Vad betydde det att Löfven vid sitt tillträde som statsminister 2014 flyttade bort från Statsrådsberedningen den krisorganisation som tillkom som följd av tsunamikommissionen? När togs covidhotet upp på dagordningen för regeringens säkerhetspolitiska råd, lett av statsministern? När och hur gjordes under statsministerns ledning en seriös prövning av den svenska strategin mot hotet? Skedde något nordiskt samråd? Hur kom det sig att statsministern inte medverkade till några beslut förträn förslag om dem kommit på initiativ från Folkhälsomyndigheten?

Fler frågor finns.

Det har i debatten sagts att institutionella förhållanden, som myndigheternas självständighet och regionernas vårdansvar, gjort det svårt för regeringen att agera. Men Sverige är en enhetsstat, inte någon federation, och myndigheterna lyder under regeringen.

I själva verket har en regering och en statsminister i Sverige väldiga möjligheter att agera i en kris. Organisationsforskaren, professor Bengt Jacobsson, har klargjort detta i sina empiriska studier, främst boken ”Konsten att reagera” (1989). Jacobsson visar att den svenska förvaltningsmodellen gör det möjligt för en regering att ”hissa” eller ”sänka” frågor, beroende på vad den vill politiskt. Den kan föra ner frågor till myndigheter och därmed skapa en distans. Den kan likaväl lyfta upp frågor för egen handling, om det är dess önskan.

Man kan inte skylla ifrån sig på förvaltningsmodellerna. Det finns ett ansvar för hur makten utövas av dess innehavare. Särskilt framst bland dem är statsministern.

Detta var huvudsakligen från tsunamikommissionen. Det bör vara huvudfokus för coronakommissionen.

Hans Bergström är docent i statsvetenskap och f d chefredaktör och ansvarig utgivare för Dagens Nyheter. bergstrom_hans@hotmail.com